

Poznávanie vtáctva Krupinskej planiny*

Bird observations history in the Krupinská planina Plateau

Peter URBAN

Štátna ochrana prírody SR, Centrum ochrany prírody a krajiny, Lazovná 10, 974 01 Banská Bystrica, Slovensko; urban@sopsr.sk

The Krupinská planina Plateau is an extensive remnant of an upland belonging to the volcanic neogenic structures in central Slovakia. The highly diversified fauna survives here thanks to the fairly well preserved ecosystems. Their diversity enables the overlapping of Mathran and Carpathian species. The high value of the landscape is apparent in localities with traditional ways of management – scattered small farms. In this part of Slovakia is situated the village of Cerovo. Here was born Prof. Dr. O. Ferianc 100 years ago (July 8, 1905). The paper is a compilation summarising the history of ornithological studies and observations pursued on birds of the Krupinská planina, beginning with J. Šalamún Dobromil Petian–Petényi (1834) and J. Schenk (1918) up to the present time: O. Ferianc, Z. Feriancová-Masárová, J. Vachold, J. Salaj, J. Darola, Š. Pavlík, A. Krištín and P. Kušík.

Krupinská planina je súčasťou sopečných pohorí Slovenského stredohoria. Orografický celok Krupinská planina (kód 350) sa rozkladá na ploche cca 750 km² a celkovo spadá do 16 kvadrátov Databanky fauny Slovenska (7580, 7581, 7582, 7679, 7680, 7681, 7682, 7779, 7780, 7781, 7782, 7879, 7880, 7881, 7979, 7980).

Nachádza sa na prechode medzi panónskou a karpatskou oblasťou, v nadmorských výškach 150–869 m n. m. Patrí k najzachovalejším a najrozsiahlejším pozostatkom sopečných tabúl v rámci neogénnych vulkanických štruktúr Slovenska. Vytvára vejárovité spoločné predhorie Štiavnických vrchov a Javoria, s ktorými hraničí na severozápade. Má charakter mierne sklonenej úpäťnej plošiny, pozvoľne sa skláňajúcej od severu k juhu, rozčlenené vodnými tokmi na hustú sústavu dlhých, úzkych a pomerne hlbokých dolín so

strmými svahmi, orientovaných prevažne južným a juhovýchodným smerom a širokých, spravidla odlesnených plochých tabuľovitých plošín a chrbtov. Budovaná je súvrstviami sopečných tufov a aglomerátov. Meandrujúce toky podmienili vznik údolných nív, nad ktorými sa na strmých svahoch a terasách vytvorili vzácné lesostepné spoločenstvá rastlín a živočíchov.

Urbanistický charakter Krupinskej planiny určuje pomerne hustá sieť menších sídel s veľkým podielom rozptýleného osídlenia – drobných osád a lazov (kolešní). Osídlenie, citlivo zakomponované do poľnohospodárskolesnej krajiny, v zvlňenom reliéfe so zárezmi hlbokých údolí, vytvára pôsobivý krajinný obraz. Dominantné postavenie poľnohospodárskej výroby v štruktúre ekonomických aktivít (najmä ovocinárstvo a vinohradníctvo) sa ani vo výhľade nezmení. Dôležitou súčasťou

* Venované 100. výročiu narodenia prof. RNDr. Oskára Ferianca, DrSc., zoológa (ornitológ, mammaliológ a evertibratológ), pedagóga (univerzitný profesor) a tvorcu slovenského zoológického menoslovia, ktorý sa narodil 8. 7. 1905 v Cerove. Táto hontianska obec sa nachádza v Krupinskej planine.

ekonomických aktivít sa v oblasti Krupinskej planiny môže v budúcnosti stať aj cestovný ruch a aktívne aj pasívne formy zotavenia.

V oblasti bolo vybudovaných niekoľko antropogénnych vodných nádrží (napr. Kozí Vrbovok, Drienovo, Cerovo – Pri Badlujskej ceste, Cerovo – Veľký Šiaš, Cerovo – Malý Šiaš, Cerovo – Pod Blatami, Hrušov – Husárska pustatina, Kosihovská Bukovina, Bukovina, Čekovce).

Vtáctvo Krupinskej planiny, ktorá ešte donedávna patrila po stránke avifauny medzi menej preskúmané oblasti Slovenska, je dnes pomerne dobre známe (Krištín et al. 2003). Ako skonštatoval jeden z nestorov jej výskumu (nielen ornitologického), RNDr. Július Vachold, na seminári venovanom prírodnému bohatstvu Hontu, ktorý sa uskutočnil v roku 2003 v Hontianskych Nemciach, „populácie vtákov (*Aves*) sú (v oblasti Hontu, vrátane Krupinskej planiny, pozn. autora) od r. 1945 až dosiaľ priebežne sledované“ (Vachold 2003).

Jedny z prvých skromných a fragmentárnych informácií o vtáctve Krupinskej planiny priniesol **Ján Šalamún Dobromil Petian-Petényi**. Uvádza napríklad pozorovanie haje červenej (*Milvus milvus*) pri Turom Poli v roku 1834; 1 exemplár sovy dlhochvostej (*Strix uralensis*), ktorú dostal (bez uvedenia roku) do Uhorského národného múzea v Budapešti z Modrého Kameňa (Csörgy 1904).

Sporadické údaje o druhoch avifauny z Krupinskej planiny, napr. hniezdisko sokola rároha (*Falco cherrug*) pri Turom Poli udáva **Jakab Schenk**, v kapitole o vtáctve v diele Fauni Regnii Hungariae (Schenk 1918).

Viacere zaujímavé poznatky o vtáctve rodného kraja publikoval **prof. RNDr. Oskár Ferienc, CSc.** (Ferienc 1941, 1949, 1977, 1979). Šlo o ojedinelé údaje, najmä faunistického charakteru. Z viacerých spomeniem aspoň informácie o zisteniach potápky čiernokrkej (*Podiceps nigricollis*) v močiarí Šiaš pri Cerove v roku 1930; volavky popolavej (*Ardea cinerea*) v hniezdnom období v kaňonovitej Čabradskej doline; o tom, že v roku 1928 prenikol chavkoš nočný (*Nycticorax nycticorax*) od Slovenských Ďarmôt popri Plachtinskom potoku a Krtíši až

po Plachtince; o hniezdení bociana čierneho (*Ciconia nigra*) v Čabradskej doline, Čelovciach, Horných Plachtinciach, Modrom Kameni, resp. o jeho výskyte v Krupine; o pozorovaní haje červenej (*Milvus milvus*) na hniezdnej lokalite pri Lackove, uvedené v prvom dieli Vtákov Slovenska (Ferienc 1977). V druhom dieli publikoval napríklad výskyt tesára čierneho (*Dryocopus martius*) na južných okrajoch Krupinskej planiny pri Modrom Kameni, Plachtinciach, Cerove, Opave až po Plášťovce; 5 jedincov dudka (*Upupa epops*) zaznamenaných 25.5. 1964 na úseku dlhom 2,5 km pri Trpíne. Pri vodnárovi píše: „V Lopatách (Senohrad) v okruhu 1 km hniezdievali 2–3 páry. Jeden pri mlynskej hati, iný pod mostom zdola mlyna a tretí vyššie v Kamennom potoku. Roku 1946 a podistým aj 1945 sa z okolia stratili a znova sa zjavili iba v lete 1948 (jeden pár). Predpokladám, že príčinou bol zasa nezvyčajný ruch r. 1945 pri prechode frontu práve na tomto území. Menej ich býva pri potokoch s väčšími výkyvmi vody v priebehu roka, napr. v Suchánskej, Lomianskej, Plachtinskej a Čabradskej doline, kým v Trpínci sa vôbec nevyskytujú“ (Ferienc 1979).

Spoločne s dcérou, **prof. RNDr. Zorou Feriencovou-Masárovou, DrSc.**, skúmali vtáctvo troch kaňonov južnej časti Krupinskej planiny (Trpínska dolina, Čabradská dolina a Plachtinská dolina). V nich spolu zistili 80 druhov vtákov, z toho 70 hniezdičov (Feriencová-Masárová & Ferienc 1977). Autori zaznamenali aj niektoré druhy, ktoré sa v ostatných rokoch v oblasti Krupinskej planiny nepodarilo potvrdiť, čo môže súvisieť s ich celkovým ústupom v strednej Európe, napr. krakľa belasá (*Coracias garrulus*) v Trpínskej doline, skaliar pestrý (*Monticola saxatilis*) v Čabradskej doline (napr. Krištín et al. 2003).

Vtáctvom Krupiny a jej okolia sa zaoberal krupinský rodák i lokálpatriot rodného mesta a jeho okolia, **RNDr. Július Vachold**. Zhodou okolností bol žiakom prof. Feriencu ešte na zvolenskom gymnáziu. Ten ho v kvinte (v rokoch 1934–1935) učil prírodopis, neskôr (r. 1944) mu ponúkol miesto referenta v Prí-

rodovednom odbore Matice slovenskej v Martine a pozdnejšie (1954) v novovytvorenom Faunistickom laboratóriu SAV v Bratislave. Vachold ako študent Prírodovedeckej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave mal pôvodne spracovať diplomovú prácu „Tufy a tufity Krupinskej planiny“. Avšak počas Slovenského národného povstania poskytol pracovné mapy oddielu francúzskych partizánov, pôsobiacich v okolí Krupiny. Tí sa vo víre vojnových udalostí z mesta náhle vytratil aj s mapami. Preto Július Vachold po skončení vojny, keďže geologické štúdie a podklady už nemal, po konzultácii s prof. Feriancom úspešne spracoval tému „Vtáctvo okolia Krupiny“ (Vachold 1947) a bol promován (Matoušek 1999, Vachold in verb.). Dr. Vachold, ktorý v uvedenej práci priniesol tiež zmienku o pozorovaní 4 jedincov invázneho krivonosa bielokridleho (*Loxia leucoptera bifasciata*) v Krupine, publikoval v roku 1972 správu o odchyte jedného poraneného samca toho istého druhu chlapcami v Krupine v auguste 1971 (Vachold 1972). Viaceré z jeho ústnych informácií využil tiež prof. Ferianc v publikácii Vtáky Slovenska (napr. pravdepodobnú nidifikáciu sokola sťahovavého *Falco peregrinus* na Čabradskom hrade).

RNDr. Vachold s odstupom rokov taktiež konštatoval, že „fauna vtákov (Hontu, pozn. autora) je evidovaná podrobne. Prieskum bol vykonávaný najmä v rokoch 1945–1947 a opakovaný v rokoch 1993–1994 v priestore ohraničenom na západe približne čiarou Babiná-Dudince-Šahy, na severe čiarou Pliešovce-Horný Tisovník a na juhovýchode Cerovo-Plachtince-Bátorová-Modrý Kameň, ako aj niekoľkých samostatných lokalitách. V rokoch 1945–1947 boli zaznamenané viaceré druhy, ktoré sa v posledných rokoch nepodarilo potvrdiť“ (Vachold 2001). Pán doktor Vachold intenzívne nabádal a nabáda k výskumu a ochrane vtáctva rodného regiónu Hontu i Krupinskej planiny.

Ing. Jiří Sekera, ktorý v roku 1949 zisťoval za pomoci poľovníkov, lesníkov a vybraných spolupracovníkov stav (rozšírenie a početnosť) výra skalného (*Bubo bubo*) na Slovensku,

uvádzal, že v roku 1949 sa v Krupinskej planine vyskytovalo 18 párov tejto sovy (Sekera 1954).

Niekoľko údajov o sovách zhrnuli **Ing. Aristid Mošanský, CSc.** a **prof. Ing. Jozef Sládek, CSc.**, napr. o samici výrika obyčajného (*Otus scops*), ktorú v roku 1955 dostali z Hontianskych Nemiec (Mošanský & Sládek 1958).

Údaje o hniezdení väčšieho počtu párov (odhadovaných až 12 párov/ 150 ha) toho istého druhu v Lešti priniesol **plk. A. Novák** (Novák 1961). V súčasnosti nebol tento druh priamo v Krupinskej planine zaznamenaný, hoci dr. Krištín ho uvádza z Pliešovskej kotliny (lokalita Gavurky pri Dobrej Nive, cca 10–15 km SZ od spomínanej Novákovej lokality) z mája 1995 (Krištín 1999) a hniezdneho obdobia 2003–2005 (Krištín in litt.) a jeho výskyt je potvrdený na niekoľkých lokalitách Ipeľskej pahorkatiny a Ipeľskej kotliny (napr. Danko & Sárossy 2002).

Habitatovými nárokmi výrika sa zaoberal **Ing. Martin Sárossy**, ktorý práve v oblasti Krupinskej planiny zistil pri kontrole starých údajov výrazné zmeny v štruktúre habitatov, napr. premenu lúk a pasienkov na veľkoplošné obilné polia, odstránené remízky, zarastanie opustených sádov, zalesňovanie smrekovými monokultúrami (Sárossy 2000).

Vtáctvo južnej časti Krupinskej planiny sledoval **prof. RNDr. Ján Salaj, DrSc.** ktorý v 10 biotopoch južnej časti tohto orografického celku zistil 127 stálych druhov a 42 frekventantov (Salaj 1974). Medzi hniezdičmi zistil aj niektoré druhy, napr. haju červenú (*M. milvus*), sokola sťahovavého (*F. peregrinus*), výrika obyčajného (*O. scops*), kvička vrabčieho (*Glaucidium passerinum*), sovu dlhochvostú (*S. uralensis*), krakľu belasú (*C. garrulus*), strakoša veľkého (*Lanius excubitor*), strakoša červenohlavého (*Lanius senator*), muchárika čiernohlavého (*Ficedula hypoleuca*), stehlíka čižavého (*Carduelis spinus*) a strnádka záhradnú (*Emberiza hortulana*), ktoré v súčasnosti zo sledovaného územia nie sú známe ako hniezdiče, len druhy *L. excubitor*, *F. hypoleuca*, a *C. spinus* boli zaznamenané ako nehniedzne druhy. Ku

všetkým týmto raritným druhom však chýbajú časové údaje a poznámky k výskytu, a preto je dnes ťažké posudzovať príčiny zmien vo výskyte a početnosti (napr. Krištín 1999).

Veľký význam pre poznanie i ochranu vtáctva Krupinskej planiny mali aktivity **RNDr. Jána Darolu**, ktorý bol „gestorom“ okresu Veľký Krtíš. Niektoré údaje o avifaune Krupinskej planiny priniesol napríklad v publikácii *Ochrana živočíchov v Stredoslovenskom kraji* (Darola 1982), v sprievodcovi k XXIII. Táboru ochrancov prírody v Plachtinskej doline (Darola 1987), alebo v kratších článkoch (napr. Darola 1984).

Prínosom pre poznanie prírodných hodnôt Krupinskej planiny sa stal XXIII. Tábor ochrancov prírody, ktorý sa v dňoch 11.–19. 7. 1987 konal v Plachtinskej doline. Počas neho preskúmali slovenskí i českí ornitológovia viaceré lokality, najmä v južnej časti daného orografického celku.

RNDr. Anna Kupcová uskutočnila prieskum šiestich lokalít (Horné Riečky – Korpáč, Krákorov vrch, Modrý kameň – Dolinčianske lazy, dolina Suchánskeho potoka, Plachtinská dolina a časť údolia Litavy), na ktorých spolu zistila 71 druhov vtákov, z toho 42 hniezdičov (Kupcová 1988). **Ing. Pavel Žďárek** okrem iného venoval pozornosť aj trom lokalitám Krupinskej planiny (okoliu TOP-u nad Hornými Plachtincami, Plachtinskej a Suchánskej doline, Kamennej žene a napokon kaňonu potoka Opava) a v blízkom okolí tábora okružkoval aj 25 jedincov 13 druhov vtákov (Žďárek 1988). **Eubomír Oravec** sledoval vtáctvo troch lokalít (Pohanský vrch, okolie tábora, Plachtinská dolina, Oravec 1988). Práve počas tábora zastihla jeho účastníkov smutná správa, že 16. 7. 1987 v popoludňajších hodinách náhle umrel prof. Ferianc.

Ornitocenózy vojenského územia Lešť (najmä lokalít Lažtek, Sokolovo Bralo, Šamilova skala s okolím, lesostep Mavercová, močiar Pod Brezové vŕšky, Stará rieka a Bralo) sledoval v rokoch 1992–1994 **RNDr. Anton Krištín, CSc.** v rámci Európskeho programu IUCN „Biodiverzita a ochrana prírody v oblastiach využívaných bývalou Sovietskou armádou

v Slovenskej republike“. Šlo o územie v priestore obcí Lešť, Turie Pole, Modrý Kameň (len osada Riečky), Dačov Lom, Senohrad a Pliešovce (všetko len lazy). V ňom bol zriadený Vojenský výcvikový priestor (VVP) Lešť a obyvatelia uvedených obcí, resp. ich častí sa museli v rokoch 1950–1951 vystáť (Černík & Kmeť 1996). Vo VVP Lešť okrem bývalej Československej armády v rokoch 1968–1990 pôsobila aj Sovietska armáda.

V území, v ktorom podstatnú časť tvoria rozsiahle lúky s rozptýlenou zeleňou, so zvyškami sadov a lesy, zistil celkom 126 druhov vtákov, z toho 103 hniezdičov (Krištín 1995, dielčie výsledky Krištín & Zach 1994). Na základe daných výsledkov bolo navrhnuté územie VVP Lešť (5200 ha) za jedno z Významných vtáčích území Európy.

Viacere prieskumy a výskumy sa aj v oblasti Krupinskej planiny uskutočnili v rámci ornitologických táborov Stredoslovenskej pobočky Slovenskej ornitologickej spoločnosti a Ústavu ekológie lesa SAV vo Zvolene, ktoré boli primárne určené na oblasť Ipeľskej kotliny, napr. Kiarov 1988, Slovenské Ďarmoty 1990, Peťov 1993, resp. Krupinskej planiny, napr. Lešť 1995. Na ne nadviazali Stretnutia prírodovedcov Novohrad 1996 (Hrivnák 1996), Poiplie 1997 (Hrivnák & Urban 1997), Krupinská planina 1998 (Urban & Krištín 1998), Ostrôžky 1999 (Urban, & Krištín 2000), Čebovská Bukovina 2003 (Krištín & Urban 2003) a Čabrad' 2004 (Urban et al. 2004), ktoré s cieľom získať čo najviac údajov o živočíchoch a rastlinách menej známych lokalít na juhu stredného Slovenska iniciovala a zorganizovala napríklad Štátna ochrana prírody SR Banská Bystrica (do roku 1999 ako SAŽP Banská Bystrica) v spolupráci s Ústavom ekológie lesa SAV vo Zvolene.

V ostatných 15 rokoch sa vtáctvom Krupinskej planiny intenzívne zaoberá Dr. Krištín (v nej bolo najmä zásluhou jeho výskumov zaradené územie Lešte s rozlohou 5200 ha medzi Významné vtáčie územia) a v susednej Ipeľskej kotliny (v nej bola aj jeho zásluhou zaradená medzi Významné vtáčie územia Niva Ipľa, s rozlohou 7715 ha a Poiplie s rozlohou 9235 ha, predstavujúce zachovalú

časť nivy rieky Ipeľ s brehovými porastmi, podmáčanými a nepravidelne zaplavovanými lúkami a mokraďami, bolo navrhnuté za chránené vtáacie územie). Výsledky publikoval vo viacerých prácach (napr. Krištín 1999, 2002, 2003, Krištín et al. 1997, 2003).

Výskumom v rokoch 1993–1998 v 16 kvadrátoch DFS (7580–82, 7679–82, 7779–82, 7879–81, 7979–80), najmä na lokalitách vodná nádrž Kozí Vrbovok, údolie Litavy, Cerovo a okolité biotopy, Lešť, zistil spolu 159 druhov vtákov, z toho 123 hniezdičov istých a jedného pravdepodobného (Krištín 1999). Výskum v rokoch 1999–2003 orientoval aj so spolupracovníkmi najmä na 4 lokality Krupinskej planiny (vodná nádrž Kozí Vrbovok, údolie Litavy, Hrušov-Križne cesty a Čebovská Bukovina). Na VN Kozí Vrbovok zistili 148 druhov vtákov, z toho 67 hniezdičov a 36 permigrantov, v údolí Litavy 110 druhov, z toho 77 hniezdičov, na vodnej ploche pri Hrušove 110 druhov, z toho 57 hniezdičov a na Čebovskej Bukovine 90 druhov, z toho 66 hniezdičov (Krištín et al. 2003).

Problematike d'atlov, najmä ich početnosti, vhodnosti habitatu a potravných preferencií v lesných komplexoch v severozápadnej časti Krupinskej planiny sa od roku 1991 intenzívne venuje **Ing. Štefan Pavlík, PhD.** (napríklad Pavlík 1992, 1993, 1994). Napríklad v 12 lesných habitatoch (NPR Mäsiarsky bok pri

Krupine, lesné komplexy J od Pliešoviec a SZ od Senohradu, údolie Krupinice medzi Krupinou a Medovarcami, údolie Litavy medzi ústím Trpínca a Vrbovského potoka, medzi Čabradským Vrbovom a Trpínom a porasty SV od Plášťoviec) zistil 7 druhov d'at'ov (*Picus viridis*, *Picus canus*, *Dryocopus martius*, *Dendrocopos major*, *Dendrocopos medius*, *Dendrocopos leucotos* a *Dendrocopos minor*), z ktorých najrozšírenejším a relatívne najpočetnejším bol *D. major*. Najviac druhov (7) zistil autor v dubových lesoch a v hrabovo-dubovo-bukových lesoch (6). Najmenej druhov (2) zistil v hrabovo-bukových lesoch (Pavlík 1996, 1999).

Napriek tomu, že z Krupinskej planiny pochádza niekoľko údajov o hniezdení bociana bieleho, nebola táto oblasť z hľadiska daného druhu spracovaná samostatne. Od prvého sčítania hniezd v roku 1934 vystupovali jednotlivé hniezdne lokality orografického celku iba v rámci celoslovenských súpisov. Vzhľadom na skutočnosť, že tieto prieskumy boli robené väčšinou korešpondenčne a návratnosť dotazníkov bola nízka, nedá sa s istotou tvrdiť, že zistený a zverejnený stav je konečný (Stollmann 1964). Výsledky z rokov 1934–1984 zosumarizoval **RNDr. Andrej Stollmann** (Stollmann 1999). V rámci celoslovenského prehľadu hniezdnych lokalít bociana bieleho (*Ciconia ciconia*) v rokoch

Obr. 1. Dr. A. Krištín a Dr. J. Vachold na Stretnutí prírodovedcov Čabrad' 2004 (Foto: P. Urban).
Fig. 1. Dr. A. Krištín and Dr. J. Vachold in the Meeting of naturalists Čabrad' 2004 (Photo by P. Urban).

1996–2000 priniesol **RNDr. Miroslav Fulín, CSc.** aj údaje z Krupinskej planiny (Fulín 2000). Tento autor v zhrnutí hniezdenia bociana bieleho za posledných 10 rokov na Slovensku uvádza z orografického celku Krupinská planina 1 až 5 (priemerný počet 2) obsadených hniezd a nárast v trende vývoja ich obsadenosti. V roku 2003 sa v Krupinskej planine nachádzali 3 obsadené hniezda bociana bieleho (Fulín 2003a).

Detailnejšie spracovanie lokalít v časti Krupinskej planiny administratívne patriacej do okresu Veľký Krtíš nastalo po medzinárodnom sčítaní v roku 1994 odkedy sa najmä zásluhou **Mgr. Petra Kušíka** s kolegami, darí zaznamenávať hniezdnu situáciu na všetkých dostupných hniezdach v okrese (Kušík & Lichvárová 2001, Kušík & Fulín 2003, Kušík et al. 1997).

Dr. Fulín tiež publikoval prehľad niektorých lokalít bociana čierneho (*C. nigra*), zistených pri inventarizácii hniezd bociana bieleho v Krupinskej planine (napr. Horné Plachtince, Čebovce a pod.), pričom okrem vlastných zistení využil najmä informácie **RNDr. Daniely Krišpínskej** (Fulín 2003b). Krátku správu o náleze bociana čierneho uhynutého pod 22 kV vedením v Suchánskej doline priniesol autor tohto príspevku (Urban 2000).

Ďalšie výskumy sa uskutočnili v súvislosti s projektom „Vtáky Slovenska: rozšírenie, početnosť a stav ochrany“, ktorého výsledky vyústili do spracovania a vydania atlasu „Rozšírenie vtákov na Slovensku“ (Danko et al. 2002). V rámci uvedeného projektu sa na mapovaní vtákov v 16 kvadrátoch Databanky fauny Slovenska, do ktorých spadá Krupinská planina podieľalo 26 mapovateľov (Š. Pavlík, A. Krištín, M. Čapek, ml., M. Ceľuch, I. Chyra, D. Karaska, M. Sárossy, M. Veľký, P. Zach, J. Vachold, V. Gabčo, V. Hruz, P. Kušík, J. Lengyel, A. Darolová, J. Halgoš, A. Kürthy, M. Kürthyová, D. Vongrej, M. Čapek, F. Baláž, S. Harvančík, A. Dúbravský, L. Šnirer, M. Mojžiš, D. Kerestúr).

V ostatnom období sa venuje pozornosť Krupinskej planine aj v rámci projektu „Ochrana orla kráľovského v karpatskom regióne“. Dosiaľ

však na jej území nebol potvrdený výskyt orla kráľovského (*Aquila heliaca*).

K najcennejším biotopom Krupinskej planiny z hľadiska vtáctva patria najmä dubové, dubovohrabové a bukové lesy, ako aj xerothermné lesostepné lokality, najmä v komplexoch kaňonovitých dolín, mokrade, vrátane umelo vytvorených vodných nádrží, ovocné sady a záhrady.

Ďalšie aktivity v rámci základného i aplikovaného výskumu je na Krupinskej planine potrebné orientovať na overovanie výskytu vtáčích druhov, zistených v predošlom období, napr. *Bonasa bonasia*, *O. scops* (špeciálny vyhľadávací prieskum vo vhodných biotopoch), monitoring vybraných najcennejších lokalít, najmä kontaktnej zóny s Ipeľskou kotlinou (predovšetkým trojuholníkovo sa zužujúceho juhozápadného cípu Krupinskej planiny a susediacej fľašovitej zúženiny Ipeľskej kotliny medzi Tešmakom a Ipeľským Predmostím), vybraných vodných plôch, ako aj dolinám Litavy (medzi Cerovom a Plášťovcami) a Krupinice (medzi Bzovíkom a Plášťovcami), pravidelné monitorovanie známych hniezdných lokalít druhov vtákov z prílohy I smernice o vtákoch, ktoré sa pravidelne vyskytujú na území Krupinskej planiny. Spoločným cieľom ornitológov, ochrancov prírody a miestnych obyvateľov by malo byť zabezpečenie (dosiahnutie a udržanie) priaznivého stavu vtáčích druhov aj v oblasti Krupinskej planiny, rodného kraja prof. Ferianca.

Literatúra

- CŠÖRGEY T. 1904: Madártani töredékek Petényi J. — Salamon irataiból, Budapest, 398 pp.
- ČERNÍK J. & KMEŤ S. 1996: Dejiny obce. — Pp.: 11–27. In: Kmeť S. (ed.): Lešť. Monografia obce vystáhovanej v roku 1951. Vojenská informačná a tlačová agentúra MO SR, Bratislava, 168 pp.
- DANKO Š. & SÁROSSY M. 2002: Výrik obyčajný / Výrik lesný (*Otus scops*). — Pp.: 358–360. In: DANKO Š., DAROLOVÁ A. & KRIŠTÍN A. (eds.): Rozšírenie vtákov na Slovensku. VEDA, Bratislava, 688 pp.
- DANKO Š., DAROLOVÁ A. & KRIŠTÍN A. 2002: Rozšírenie vtákov na Slovensku. — VEDA, Bratislava, 688 pp.
- DAROLA J. 1982: Ochrana živočíchov v Stredoslovenskom kraji. — S KNV, odbor kultúry a Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, Banská Bystrica, 261 pp.

- DAROLA J. 1984: Príroda Veľkokrtíšskeho okresu a perspektívy jej ochrany. — Pamiatky-príroda **15** (6): 25–29.
- DAROLA J. 1987: Živočíšstvo okresu. — Pp.: 25–27. In: CVACHOVÁ A., DAROLA J., GAÁL E. & SLIACKY J.: Sprievodca. Okres Veľký Krtíš. XXIII. celoslovenský tábor ochrancov prírody. Okresný výbor Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny, Veľký Krtíš, 55 pp. + fotografická príloha.
- FERIANC O. 1941: Avifauna Slovenska. — Technický obzor Slovenska 5. Prírodovedná príloha 2, 127 pp.
- FERIANC O. 1949: Fauna Zvolenského okresu so zreteľom na stavovce. — Prírodovedný zborník 4. Časopis biologického ústavu SAVU: 37–76.
- FERIANC O. 1977: Vtáky Slovenska 1. — Veda, Bratislava, 684 pp.
- FERIANC O. 1979: Vtáky Slovenska 2. — Veda, Bratislava, 472 pp.
- FERIANCOVÁ-MASÁROVÁ Z. & FERIANC O. 1977: Vtáčie spoločenstvá troch kaňonov južnej časti Krupinskej planiny. — Biologické práce: 111–145.
- FULÍN M. 2000: Hniezdne lokality bociana bieleho na Slovensku v rokoch 1996–2000. — Pp.: 47–90. In: Fulín M. (ed.): CICONIA SLOVENSKO 2000. Zborník príspevkov z odbornej konferencie. ZO SZOPK Bocian, Moldava nad Bodvou, 102 pp.
- FULÍN M. 2003a: Hniezdenie bociana bieleho za posledných 10 rokov na Slovensku, Pp.: 7–16. — In: Fulín M. (ed.): Ciconia Slovensko 2003. Zborník príspevkov z odbornej konferencie venovanej problematike ochrany bocianov konanej 14. 10. 2003 v Martine. SOVS, BirdLife Slovensko, 94 pp.
- FULÍN M. 2003b: Poznámky k výskytu bociana čierneho (*Ciconia nigra*) na Slovensku získané pri inventarizácii hniezd bociana bieleho. — Pp.: 87–92. In: Fulín M. (ed.): Ciconia Slovensko 2003. Zborník príspevkov z odbornej konferencie venovanej problematike ochrany bocianov konanej 14. 10. 2003 v Martine. SOVS, BirdLife Slovensko, 94 pp.
- HRIVNÁK R. 1996: Stretnutie prírodovedcov NOVOHRAD 1996. — Chránené územia Slovenska **29**: 16–17.
- HRIVNÁK R. & URBAN P. 1997: Stretnutie prírodovedcov POIPLIE 1997. — Chránené územia Slovenska **32**: 28.
- KRIŠTÍN A. 1995: Vtáky a ornitocenózy lokalít Lešť a Gavúrky. — Pp.: 100–104. In: IUCN: Biodiverzita a ochrana prírody v oblasti využívaných bývalou Sovietskou armádou v Slovenskej republike. Nadácia IUCN, Slovensko, IUCN Gland, Švajčiarsko a Cambridge, Veľká Británia, 127 pp.
- KRIŠTÍN A. 1999: Vtáctvo (*Aves*) vybraných lokalít Krupinskej planiny (stredné Slovensko). — Pp.: 147–154. In: URBAN P. & BITUŠÍK P. (eds.): Príroda Krupinskej planiny a jej ochrana. Zborník referátov zo seminára. MŽP SR, Bratislava; SAŽP – COPK, Banská Bystrica, 162 pp.
- KRIŠTÍN A. 2002: Vtáctvo (*Aves*) širšej oblasti Čeboviec (stredné Slovensko). — Pp.: 36–43. In: URBAN P. (ed.): Príroda Čeboviec – obce na rozhraní Krupinskej planiny a Ipeľskej kotliny. Environmentálna spoločnosť Lutra, Čebovce, 78 pp.
- KRIŠTÍN A. 2003: Vtáky (*Aves*) okresu Veľký Krtíš. — Pp.: 91–102. In: URBAN P. (ed.): Príroda okresu Veľký Krtíš. Environmentálna spoločnosť Lutra, Čebovce, 158 pp.
- KRIŠTÍN A. & ZACH P. 1994: Vtáčie spoločenstvá Javoria, Lešte a Zvolena. — Pp.: 148–159. In: JANČOVÁ G. & SLÁVIKOVÁ D. (eds.): XXIX. tábor ochrancov prírody, Kráľová pri Zvolene – odborné výsledky. Okresný koordináčny výbor SZOPK, Zvolen, 238 pp.
- KRIŠTÍN A. & URBAN P. 2003: Zo stretnutia prírodovedcov ČEBOVSKÁ BUKOVINA 2003. — Chránené územia Slovenska **57**: 39–40.
- KRIŠTÍN A., KUŠÍK P., KERESTÚR D. & VEĽKÝ M. 2003: Vtáky kontaktnej zóny Poiplia a južnej časti Krupinskej planiny. — Ochrana prírody **22**: 109–116.
- KRIŠTÍN A., ZACH P., SLOBODNÍK V., HARVANČÍK S., KERESTÚR D., MOJŽIŠ M., OLEKŠÁK M. & SÁROSSY M. 1997: Vtáky stredného Poiplia (južné Slovensko). — Pp.: 131–140. In: URBAN P. & HRIVNÁK R. (eds.): Poiplie. (Zborník odborných výsledkov zo stretnutia prírodovedcov NOVOHRAD 1996 a POIPLIE 1997). SAŽP, Banská Bystrica, 146 pp.
- KUPCOVÁ A. 1988: Príspevok k poznaniu avifauny vybraných lokalít okresu Veľký Krtíš a okolia Litavy. — Pp.: 249–260. In: GALVÁNEK J. (ed.): XXIII. Tábor ochrancov prírody (Horné Plachtince, 11.–19. júla 1987) – prehľad odborných výsledkov. ONV, odbor kultúry, Veľký Krtíš; SZOPK ÚV, Bratislava, 362 pp.
- KUŠÍK P. & LICHVÁROVÁ D., 2001: Výsledky hniezdenia bociana bieleho (*Ciconia ciconia* L.) v okrese Veľký Krtíš v rokoch 1999–2001. — Chránené územia Slovenska **49**: 18–20.
- KUŠÍK P. & FULÍN M. 2003: Bocian biely v okrese Veľký Krtíš. — Pp.: 103–109. In: URBAN P. (ed.): Príroda okresu Veľký Krtíš. Environmentálna spoločnosť Lutra, Čebovce, 158 pp.
- KUŠÍK P., KRIŠPINSKÁ D. & PALAJOVÁ B. 1997: Hniezdenie bociana bieleho (*Ciconia ciconia* L.) v okrese Veľký Krtíš v rokoch 1994–1996. — Pp.: 65–69. In: URBAN P. & HRIVNÁK R. (eds.): Poiplie. (Zborník odborných výsledkov zo stretnutia prírodovedcov NOVOHRAD 1996 a POIPLIE 1997). SAŽP, Banská Bystrica, 146 pp.
- MATOUŠEK B. 1999: RNDr. Július Vachold osemdesiatročný. — Pp.: 177–185. In: URBAN P. & BITUŠÍK P. (eds.): Príroda Krupinskej planiny a jej ochrana. Zborník referátov zo seminára. MŽP SR, Bratislava; SAŽP – COPK, Banská Bystrica, 162 pp.
- MOŠANSKÝ A. & SLÁDEK J. 1958: Nové poznatky o rozšírení a výskyte sov na Slovensku. — Sylvia **15**: 43–53.
- NOVÁK A. 1961: Príspevok k nidobiológii výrika malého (*Otus scops*) na Slovensku. — Biológia **16**: 289–291.
- ORAVEC E. 1988: Kvalitatívny výskum vtákov na vybraných lokalitách okresu Veľký Krtíš počas konania 23. TOP-u. — Pp.: 261–264. In: GALVÁNEK J. (ed.): XXIII. Tábor ochrancov prírody (Horné Plachtince, 11.–19. júla 1987) – prehľad odborných výsledkov. ONV, odbor kultúry, Veľký Krtíš; SZOPK ÚV, Bratislava, 362 pp.
- PAVLÍK Š. 1992: Hniezdne priestorové niky ďatľov (Piciformes). — Biológia, Bratislava **47**: 671–675.
- PAVLÍK Š. 1993: Densita druhov *Dendrocopos major* a *D. medius* v dubových kmeňovinách v hniezdnom období ako výsledok ich vzájomnej trofickej konkurencie. — Tichodroma **5**: 39–44.
- PAVLÍK Š. 1994: Vhodnosť habitatu pre ďatle v dubových kmeňovinách v hniezdnom období. — Tichodroma **7**: 35–42.

- PAVLÍK Š. 1996: Ekológia d'at'ov v dubových kmeňovinách. — Dizertačná práca, Technická univerzita vo Zvolene.
- PAVLÍK Š. 1999: Početnosť d'at'ov vo vybraných lesných spoločenstvách Krupinskej planiny. — Pp.: 155–162. In: URBAN P. & BITUŠÍK P. (eds.): Príroda Krupinskej planiny a jej ochrana. Zborník referátov zo seminára. MŽPSR, Bratislava; SAŽP – COPK, Banská Bystrica, 162 pp.
- SALAJ J. 1974: Ekologické rozšírenie vtákov južnej časti Krupinskej vrchoviny. — SPN, Bratislava, 142 pp.
- SÁROSSY M. 2000: Habitatové nároky *Otus scops*. — Pp.: 9. In: KROPIL R. (ed.): Aplikovaná ornitológia 2000. Zborník abstraktov. Vydavateľstvo Technickej univerzity, Zvolen, 30 pp.
- SEKERA J. 1954: Rozšírení výrů v Československu. — Práce Výzk. úst. les. v ČSR. 7: 153–180.
- SCHENK J. 1918: Classis: Aves. — In: A Magyar birodalom állatvilága. Fauni Regnii Hungariae. Vertebrata. Budapest, Regia Societas Scientiarum naturalium Hungarica.
- STOLLMANN A. 1964: Príspevok k rozšíreniu bociana bieleho na Slovensku v r. 1958. — Sborník vs. múzea V/A: 121–130.
- STOLLMANN A. 1999: Prehľad hniezdísk bociana bieleho (*Ciconia ciconia*) na Slovensku za ostatných 50 rokov (1934–1984), podľa katastrof miest a obcí. — Natura Carpatica XL: 263–292.
- URBAN P. 2000: Bociany a stĺpy smrti. — Chránené územia Slovenska 45: 14–15.
- URBAN P. & KRIŠTÍN A. 1998: Stretnutie prírodovedcov Krupinská planina 1998. — Chránené územia Slovenska 37: 42–43.
- URBAN P. & KRIŠTÍN A. 2000: Ostrôžky 2000 – stretnutie prírodovedcov. — Chránené územia Slovenska 45: 22–27.
- URBAN P., KRIŠTÍN A. & MEZEI A. 2004: Zo stretnutia prírodovedcov na Čabradi. — Chránené územia Slovenska 61: 17–21.
- VACHOLD J. 1947: Vtáctvo okolia Krupiny. — Diplomová práca. Prírodovedecká fakulta Slovenskej univerzity, Bratislava, 232 pp.
- VACHOLD J. 1972: Výskyt krivonosu bielokridleho (*Loxia leucoptera bifasciata* Brehm) v Krupine na strednom Slovensku. — Ochrana fauny 6 (2): 83–84.
- VACHOLD J. 2001: Využíva sa prírodné bohatstvo Hontu efektívne a trvale udržateľným spôsobom? — Hontiansky aperitív 2 (11): 11.
- VACHOLD J. 2003: Prírodné bohatstvo regiónu Hont. — Pp.: 10–17. In: BRINDZA J. (ed.): Prírodné bohatstvo a kultúrne dedičstvo Hontu. Zborník referátov z odborného seminára. Agrogenofond, Nitra, 195 pp.
- ŽDÁREK P. 1988: Príspevek k poznání avifauny okresu Velký Krtíš. — Pp.: 243–248. In: GALVÁNEK J. (ed.): XXIII. Tábor ochrancov prírody (Horné Plachtince, 11.–19. júla 1987) – prehľad odborných výsledkov. ONV, odbor kultúry, Veľký Krtíš; SZOPK ÚV, Bratislava, 362 pp.

Došlo: 31. 8. 2005
Prijaté: 12. 9. 2005

Obr. 2. Lazy sú charakteristické pre Krupinskú planinu (Foto: P. Urban).
Fig. 2. Scattered small farms are characteristic for the Krupinská planina Plateau (Photo by P. Urban).